

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin

Bakalářská práce

Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogický odkaz

Vedoucí práce: ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Autor práce: Petr Košan

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: třetí

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30.3.2011

Děkuji vedoucímu bakalářské práce ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

ÚVOD	5
1. Doba Jeana Jacquese Rousseaua.....	7
1.1 Stručná charakteristika doby.....	7
1.2 Osvícenství jako životní postoj.....	9
1.3 Osvícenství a filozofie	9
1.5 Vlivy osvícenství v českých zemích	11
2. Život a dílo Jeana Jacquese Rousseaua	13
2.1 Mládí	13
2.2 Rousseauovy cesty po Evropě	15
2.3 Život v Anglii.....	17
2.4 Poslední léta jeho života.....	18
3. Rousseauovo dílo	19
3.1 Obecně k Rousseauovu dílu.....	19
3.2 Přínos filosofii.....	20
3.3 Náboženské myšlenky	21
3.4 Politické myšlenky	22
4. Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogický odkaz	24
4.1 Okolnosti vzniku pedagogického díla	24
4.2 Inspirace Jeana Jacquese Rousseaua	25
4.3 Základní myšlenky	26
4.4 Dílo Emil čili o výchově.....	27
4.5 Paradoxy ve výchově Jeana Jacquese Rousseaua	32
ZÁVĚR	39
Seznam použitých zdrojů	41
Abstrakt	43
Abstract	44

ÚVOD

V úvodu této bakalářské práce bych rád zdůvodnil především výběr tématu, kterým se budu po celou dobu zabývat. Pokusím se nastínit strukturu a strukturu mé práce a její cíle.

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral téma Významná osobnost doby osvícenství, konkrétně osobnost Jeana Jacquese Rousseaua a jeho pedagogický odkaz. Hlavním důvodem tohoto výběru není jen fakt, že osobně považuji tohoto významného filozofa za velice zajímavou, i když rozporuplnou osobnost, ale především se domnívám, že jeho zejména pedagogické myšlenky mají vztah k oboru, který studuji. Myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua byly často velmi kontroverzní a dá se říct, že v mnoha případech šly takzvaně proti proudu a mnohdy se ani nerezonovaly s jeho vlastním životem. Přesto se stal tento myslitel vzorem mnoha dalších filozofů a vliv jeho díla je až do dnešní doby značný.

Vzhledem k tomu, že jde o osobnost doby osvícenství, budu se ve své práci věnovat nejen této osobnosti, ale i období, ve kterém žila. Také bych chtěl zdůraznit, že se celé toto období stalo velmi důležitým pro celou tehdejší i současnou společnost, protože přineslo nové vynálezy, objevy a hlavně názory na nové uspořádání života společnosti, bez kterých bychom dnes jen těžko mohli existovat.

Hlavním cílem mé práce je popsat život a pedagogický odkaz Jeana Jacquese Rousseaua. Budu se zabývat nejen jeho dobou, ale také některými známými osobnostmi, které ho inspirovaly, a dále se zaměřím na osobnosti, pro které se stal vzorem, a jež by se bez jeho myšlenek nikdy neproslavily. Stěžejním bodem této bakalářské práce jsou tedy pedagogické názory Jeana Jacquese Rousseaua, které však nelze vnímat izolovaně od jeho dalších myšlenek, zejména filosofických, jež také ve stručnosti představím. Rád bych také porovnal jeho myšlenky s myšlenkami některých jeho současníků. V práci samozřejmě neopomenou – jak jsem naznačil výše – nejprve stručně charakterizovat dobu,

ve které žil, jež je nejčastěji označována za dobu osvícenství, a to nejen v kontextu evropském, ale i českém.

Co se týče metod, v této práci jsem použil především metodu diachronní neboli vertikální, tedy snažím se popsat vývoj v čase. Jelikož nejen popisují a shrnují fakta, ale také je porovnávám a na samém konci této práce docházím ke konkrétním závěrům, používám také metodu komparativní.

Hlavními zdroji pro mou práci byla tato díla: kniha Osvícenství - věk rozumu od Jana Halady,¹ kniha Jean Jacqueuse Rousseaua, jeho doba život a dílo od Jaroslava Nováka,² kniha J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz od Cacha a Kyráška³ a také přímo díla Jeana Jacqueuse Rousseaua jako je například Emil čili o výchově.⁴

¹ HALADA, J. *Osvícenství–věk rozumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN nevedeno.

² NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*. Druhý otisk. Amsterdam: Néaulm, Garnier, Firmin–Didot, 1762. ISBN nevedeno (překlad dle původního vydání Emila, text srovnán s vydáním veškerých děl z r. 1782–1789, sv. 4. a 5.)

³ CACH, J.; KYRÁŠEK, J. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN nevedeno.

⁴ ROUSSEAU, J. J. *Emil čili o výchování* (z Rousseaua přeložil a poznámkami opatřil Ant. Krecar). Vydání druhé, opravené a doplněné. Přerov: Nakladatelství Fr. Bayera a Boh. Smutného, 1907. ISBN nevedeno.

1. Doba Jeana Jacquese Rousseaua

1.1 Stručná charakteristika doby

Doba J. J. Rousseaua bývá nejčastěji označována jako doba osvícenství. Existuje mnoho charakteristik doby osvícenství, jednu z nich můžeme najít v knize České osvícenství od Josefa Haubelta, ten však v této knize použil charakteristiku Immanuela Kanta: „*Osvícenství znamená vykročení člověka z nedospělosti, kterou si sám zavinil. Tato nedospělost rovná se neschopnosti používat svůj vlastní rozum bez cizího vedení. Sami jsme si ji zavinili! Vždyť její příčinou není nedostatek rozumu, ale nedostatek rozhodnosti a odvahy používat rozum bez cizího vedení. Sapere aude! Měj odvahu k použití vlastního rozumu! Takové je tedy heslo osvícenství!*“⁵

Osvícenství bychom mohli charakterizovat jako intelektuální hnutí, životní postoj a filozofický směr, který se nejvíce rozvíjel během 18. století. Osvícenství má své kořeny v Anglii a souvisí s tzv. deismem neboli směrem, který považuje boha za tvůrce světa, ale odmítá tvrzení, že by bůh zasahoval do již existujícího světa.⁶ Z Anglie se osvícenství šířilo do celé Evropy a dostalo se také do Ameriky. Co se týče evropského kontinentu, je samozřejmé, že díky Anglii se osvícenství objevilo ve Francii. Po smrti krále Ludvíka XIV. se lidé ve Francii začali zajímat o život a kulturu v Anglii. Zabývali se anglickou ústavou, filozofií, přírodními vědami, důsledkem toho převzali Francouzi také osvícenské myšlenky a mohli je šířit dál do Evropy.⁷

Hlavní myšlenkou tohoto proudu bylo vyrovnání se s minulostí, vytvoření nového světa a nové společnosti založené především na svobodě, rovnosti a lidskosti. Na rozdíl od baroka, které předcházelo osvícenství, tento

⁵HAUBELT, J. *České osvícenství*. Praha: Rodiče s.r.o., 2004, s. 437. ISBN 80-86695-53-0.

⁶Srov. STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*. Praha: vydaly ve spolupráci Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o. a nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., 1999, s. 259. Vydání šesté, ve Vyšehradu první. ISBN 80-7113-236-5/80-7021-318-3.

⁷Tamtéž, s. 261.

nový směr prosazuje člověka jako hlavního aktéra lidského bytí. Osvícenství tedy navazuje na období renesance, které se inspirovalo antikou a preferovalo humanismus, logiku a racionalismus. Jak už sám název „racionalismus“ napovídá, v osvícenství by lidé měli poznávat svět prostřednictvím rozumu a ne prostřednictvím jakýchkoliv ideálů, pocitů a emocí, proto je také osvícenství velice často nazýváno jako věk rozumu, jehož hlavním symbolem je slunce, které přináší světu nové světlo, novou naději.⁸ Pokud jde přímo o francouzské osvícenství, je důležité zmínit, že oproti osvícenství v Anglii bylo mnohem radikálnější. Anglie je všeobecně známá jako země, která klade důraz na tradice a díky nim je umírněnější, zatímco ve Francii lidé mnohem více a viditelněji vystupovali například proti církvi, která přímo reprezentovala náboženství jako takové.⁹

Na rozvoj osvícenství měla zásadní vliv věda, technika a pokrok, zvyšoval se zájem o nové vynálezy a použití techniky v praxi. Do popředí se dostaly přírodní vědy, především pak fyzika, chemie, biologie a matematika. Pokud mluvíme o vynálezech této doby, měli bychom zajisté také zmínit jména vědců jako byli Pascal, René Descartés, Galileo Galilei a Isaac Newton. Nejen věda, ale také touha po poznání světa, ostatních národů a jejich kultur se stala stěžejní.¹⁰

V této době došlo k vytvoření nových zásad a principů, bez kterých by snad nikdy nedošlo k takovým událostem jako byla například Velká francouzská revoluce. Navzdory přínosům doby osvícenství je důležité říci, že tomuto směru chyběly emoce a cit. Lidé byli vyčerpáni přílišným racionalismem, a proto se po čase začali uchylovat opět ke směru, který byl založen právě na emocích, snech, ideálech, fantazii a citu. Z tohoto důvodu vystřídal dobu osvícenství romantismus.

⁸Srov. HALADA, J. *Osvícenství–věk rozumu*, s. 17–18.

⁹Srov. STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*, s. 262.

¹⁰Srov. HALADA, J. *Osvícenství–věk rozumu*, s. 15–16.

1.2 Osvícenství jako životní postoj

Osvícenství se týkalo především buržoazie a aristokracie v západní Evropě, kde došlo k zásadní změně panovnického systému. Hlavním rysem osvícenství, pokud jde právě o systém vlády, se stal tzv. osvícenský absolutismus. Tato forma vlády se vyznačovala především hospodářskými, politickými a kulturními reformami, které měly za úkol zvýšit blaho států a přiblížit střední Evropu západní Evropě. Z již uvedeného můžeme tedy odvodit to, že se osvícenský absolutismus uplatňoval hlavně v Anglii, Francii, Prusku, Rakousku, později i v Rusku.¹¹

Nejdůležitější společenskou vrstvou pro šíření osvícenství bylo měšťanstvo. Zpočátku se měšťané zajímali předně o vzdělání, vlastní filozofickou a literární tvorbu, postupně usilovali o participaci na politickém životě. S touhou po vzdělání úzce souvisí literární tvorba a zvýšený zájem o knihy a noviny, proto byla ve Francii založena Francouzská akademie již v roce 1635, dále byly zdokonaleny sítě silnic a dopravy, což umožnilo rychlejší a jednodušší šíření informací.¹²

Dalším důležitým společenským rysem osvícenství zejména ve Francii byl deismus a ateismus ale také tzv. libertinství neboli popírání zavedených dogmat a tradic, uvolnění mravů a všeobecně volnomyšlenkářství. V dalších zemích se projevoval ve vztahu k náboženství méně razantně, ale zcela jednoznačně množství lidí – obzvláště těch vzdělaných – silně inspiroval.¹³

1.3 Osvícenství a filozofie

V rámci filozofie hrála hlavní roli etika, racionalismus a obrana práv člověka. V době osvícenství se filozofie stala samostatnou vědou, ale přesto stále zůstal důležitý vliv teologie. Filozofové se snažili na různé otázky odpovídat v esejích.¹⁴ Hlavní důraz v osvícenské filozofii je kladen na člověka a jeho

¹¹Srov. HALADA, J. *Osvícenství –věk rozumu*, s. 181–184.

¹²Tamtéž, s. 16–17.

¹³Tamtéž, s. 10.

¹⁴Srov. CORETH, SCHÖNDORF, *Filosofie 17. a 18. Století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc,

potřeby, kdy přirozeným stavem je život ve společnosti. Nejdůležitější je samozřejmě rozum, který vede člověka ve všech oblastech život, určuje veškeré hodnoty a ovlivňuje veškeré rozhodování. Mezi nejvýznamnější představitele osvícenské filozofie patří Charles Louis de Secondat de Montesquieu, Francois Marie Arouet-Voltaire, Jean-Jacques Rousseau nebo John Locke. Montesquieu napsal například Perské listy, ve kterých vystupuje proti absolutistické vládě krále Ludvíka XVI., ovšem jeho nejvýznamnějším a nejpřínosnějším dílem je kniha Duch zákonů, ve které se soustředí především na srovnání politiky v Anglii, Francii a Římě. Toto dílo mělo za následek dělbu moc na tři hlavní složky, a to složku výkonnou, zákonodárnou a soudní.¹⁵ Voltaire byl jeden z nejvýznamnějších encyklopedistů, jeho příspěvky do Encyklopedie byly velmi důležité a sám také napsal Filozofický slovník.¹⁶

1.4 Osvícenství ve vědě a umění

V tomto období se lidé také začali více zajímat o přírodu, což podpořilo rozvoj fyziky, chemie a biologie. Jedním z nejvýznamnějších počínů bylo vydání Encyklopedie, aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel. Na jeho vytvoření se podíleli téměř všichni osvícenští myslitelé, hlavními pak byli Denis Diderot a Jean d'Alambert. V Encyklopedii se pokusili o shrnutí veškerého tehdejšího lidského vědění a dovednosti, přesto myšlenka o vytvoření podobného díla vznikla již v roce 1675, kdy ministr Ludvíka XIV. požádal francouzskou Akademii věd o vytvoření díla, které by popsalo všechny stroje, které se v té době využívaly v řemeslech.¹⁷ Pokud jde o fyziku, hlavním představitelem byl Isaac Newton, který vidí vesmír jako prostor, ve kterém platí stejné matematické zákony. Navíc v této době vychází fyzika z faktu, že vše se skládá z atomů, tedy nedělitelných částic. Důležitý je vynález strojů, které se pohybují pomocí síly

2002, s. 28. ISBN 80-7182-119-5.

¹⁵Srov. HALADA, J. *Osvícenství-věk rozum*, s. 26-30.

¹⁶Srov. STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*, s. 266.

¹⁷Srov. HALADA, J. *Osvícenství-věk rozum*, s. 84-87.

nebo ohřevu.¹⁸ Nejen vynález strojů, ale také další technické vymoženosti u lidu vzbuzovaly víru v pokrok. S tímto pokrokem souvisí emancipace člověka, který se stává svobodným a nezávislým na autoritách a vyšších institucích.¹⁹

Nejvíce se umění v osvícenství projevilo v literatuře. Z žánrů byl nejoblíbenější román. Románů byla velká řada od orientálního, dobrodružného, erotického až po realistický, filozofický nebo sentimentalistický, tyto žánry se také vzájemně prolínaly a kombinovaly. Hlavním úkolem bylo popsat skutečnost a přimět čtenáře, aby této skutečnosti věřil.²⁰ Pokud jde o hudbu, tak vznikala opera především v podání Wolfganga Amadea Mozarta.

1.5 Vlivy osvícenství v českých zemích

České osvícenství se pojí s obdobím národního obrození a nastupuje v poslední čtvrtině 18. století a působí až do poloviny 19. století. Osvícenství u nás bylo podníceno již za vlády Marie Terezie, a poté hlavně razantními reformami Josefa II. Celkově bylo ovlivněno skutečností, že jsme patřili k habsburské monarchii. Buržoazie v českých zemích byla zpočátku velmi slabá, naopak církev měla velkou moc a zasahovala do všech oblastí společenského života, což je důvodem, proč se u nás osvícenství nemohlo rozvíjet v takové míře jako například ve Francii. Největším oblíbencem české šlechty byl již výše zmiňovaný Charles Montesquieu, později také Voltaire, který inspiroval a ovlivnil především Ignáce Borna a Josefa Jungmanna. Důležitou událostí v českých zemích bylo založení Soukromé společnosti nauk, dnešní Akademie věd. K tomuto založení dal svolení český panovník Josef II. Významnými českými představiteli jsou František Martin Pelcl, Gelasius Dobner a Josef Dobrovský.²¹ Gelasius Dobner se zasloužil o vybudování piaristických škol, tyto školy poskytovaly vzdělání především lidem z měšťanských, ne příliš bohatých rodin.²²

¹⁸Srov. CORETH, SCHÖNDORF, *Filosofie 17. a 18. Století*, s. 12–14.

¹⁹Tamtéž, s. 15–16.

²⁰Srov. VESELÝ, J. *Studie z francouzského osvícenství*. Praha: Karolinum, 2003, s. 9–11. ISBN 80–246–0441–8.

²¹Srov. HALADA, J. *Osvícenství–věk rozum*, s. 185–188.

²²Srov. HAUBELT, J. *České osvícenství*, s. 297–298.

Nejdůležitější český přírodovědec byl Jan Křtitel Boháč, který hodně cestoval, především do Itálie a Francie a v těchto zemích se seznámil s léčbou elektřinou a botanikou, kromě toho se věnoval také mořským živočichům a působil na lékařské fakultě v Praze.²³

²³Tamtéž, s. 271–274.

2. Život a dílo Jeana Jacquea Rousseaua

2.1 Mládí

Jean Jacques Rousseau byl jedním z nejvýznamnějších francouzských filozofů a spisovatelů doby osvícenství. Narodil se 28. června 1712 v Ženevě do značně bohaté a vysoce postavené rodiny. Jeho otec Isaac Rousseau pracoval jako hodinář a byl potomkem hugenotské knihkupecké rodiny. Jeho matka Suzanne Bernard byla dcerou ženevského pastora. Jean Jacques Rousseau svoji matku nepoznal, protože zemřela 9 dní po jeho narození. Od té doby se o něj starala jeho teta, otcova sestra, která mu dala všechnu potřebnou lásku a citové zázemí. Jean Jacques se stal miláčkem všech, celá rodina o něj pečovala, věnovala mu veškerou pozornost, díky tomu získal velmi dobrou výchovu. Přesto tento přístup měl i své stinné stránky, a sice to, že ho především jeho tata snažila až příliš chránit před negativními vlivy prostředí. Z tohoto důvodu vyrůstal Rousseau víceméně sám, nestýkal se se svými vrstevníky.²⁴

Pokud jde o vzdělání budoucího slavného filozofa, můžeme říci, že se začal vzdělávat velice brzo. Začal číst romány, které zanechala jeho matka, stávalo se, že někdy s otcem četli tyto romány celou noc a postupně si Jean Jacques Rousseau vytvářel svůj vlastní svět plný fantazie a pocitů, aniž by dobře rozuměl obsahu čtených děl. V sedmi letech se soustředil na jiná díla, a to hlavně dějepisná. Jeho oblíbenými autory se stali Molière a Plutarchos, jejichž díla a hrdinové ho ovlivňovali po celý život. Celkem klidný život narušila hádka jeho otce s francouzským kapitánem Gaudiérem. I přesto, že byl Isaac Rousseau nevinný, měl být odsouzen pro rušení veřejného klidu. Kvůli této složité situaci se raději rozhodl opustit svou vlast, aby se vyhnul vězení a neutrpěl urážku na cti. Poté byl malý Rousseau poslán ke svému strýci a spolu s jeho synem byl dán na vychování ke vzdělanému pastoru Lamercierovi. Tato výchova pro něj byla

²⁴Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 13–14.

velkým přínosem, zde totiž poznával přírodu, venkovský život a naučil se, že přátelství patří k nejdůležitějším hodnotám. Rousseau byl již od mládí ambiciózní a toužil po tom, aby ho všichni měli rádi a aby na něj byli hrdí. Kromě těchto pozitivních zážitků poznal ale také první větší těžkosti života, a to nespravedlnost a známky násilí. To ho později přimělo k tomu, aby se stal mluvčím utlačovaných. Později byl Rousseau poslán do učení a měl se vyučit ryteckému řemeslu. V tomto učení však nezůstal příliš dlouho, protože jeho mistr se k němu choval velmi krutě, a tak se rozhodl utéct.²⁵

Na svém útěku se dostal na francouzské katolické území a to ho ovlivnilo natolik, že se vzdal své kalvínské víry a přestoupil na víru katolickou. V této době také poznal paní Francoise-Louise de Warens, která zasáhla do jeho života zásadním způsobem. Vzala si ho k sobě, starala se o něj, živila ho, nahrazovala mu matku, a když Rousseau dosáhl věku 20 let, zapsala ho do semináře, aby se naučil latinu a mohl se tak stát farářem. V semináři s ním ale nebyli spokojeni, a tak Rousseau seminář ukončil a začal se s mnohem větším zájmem věnovat hudbě. V této oblasti se mu dařilo, stal se učitelem hudby, skládal své vlastní kompozice a potkal řadu významných lidí. Díky hudbě také hodně cestoval a navštívil města jako Lausanne či Chambéry. Je nutno říci, že dával přednost pěší chůzi před jinými prostředky, jediné tak si mohl vychutnat svou oblíbenou přírodu, jediné tak byl schopný v klidu zpracovávat své myšlenky.²⁶ „*Nikdy jsem tolik nepřemýšlel, tolik neexistoval, tolik nežil, tolik nebyl sám sebou, smím-li to tak říci, jako na těch cestách, které jsem vykonal sám a pěšky. Chůze má v sobě něco, co povzbuzuje a oživuje mou představivost, když zůstanu na místě, jsem téměř neschopen přemýšlet, aby se rozhýbal můj duch, musí se rozhýbat moje tělo.*“²⁷ Po čase, který Rousseau strávil cestováním, se vrátil zpátky k paní de Warens. Jejich vztah ale přerostl v cosi hlubšího a stali se z nich milenci. Z důvodu nemoci, která Rousseau postihla, pronajala paní de Warens dům v Les Charmettes, aby se mohl pomalu zotavit v klidné přírodě. V průběhu zotavování

²⁵Tamtéž, s. 14–18.

²⁶Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 18–28.

²⁷ROUSSEAU, J. J. *Význání*. Praha: Odeon, 1978, s. 146. ISBN neuvedeno.

se začal věnovat studiu především filosofie, geometrie, dějepisu, zeměpisu a astronomie. Protože se stále necítil dobře, zajímal se také o anatomii a postupně došel k přesvědčení, že má vážnou nemoc srdce. Vydal se tedy na lékařskou fakultu, kde mu ale lékaři řekli, že je zcela zdravý. Poté co se vrátil zpět k paní de Warens, zjistil bohužel, že její vztah k němu se změnil, a tak se jejich cesty rozešly.²⁸

2.2 Rousseauovy cesty po Evropě

Když se Rousseau rozešel s paní de Warens, bylo mu necelých třicet let a musel se rozhodnout, jak naloží se svým životem, se svou budoucností. V roce 1741 odjel do Paříže a doufal, že se tam uchytí, i přesto, že neměl příliš známostí a zkušeností z předchozí doby. Snažil se prosadit díky novému způsobu notového zápisu, který předložil Akademii v roce 1742. K jeho velkému zklamání Akademie tento jeho objev neuznala a jemu nezbylo nic jiného, než zkusit štěstí jinde.²⁹ Za svého pobytu v Paříži se Rousseau seznámil s mnoha osobnostmi, mimo jiné například s Denisem Diderotem a to díky tomu, že ho pan Claude Gros de Boze ubytoval ve svém domě a poskytl mu veškerou podporu. Rousseau chtěl v něčem vyniknout a stát se slavným, ale neměl práci ani žádný nápad, který by mu pomohl získat uznání. Navíc mu docházely finance, a tak si musel najít práci. V roce 1743 podnikl cestu po Francii, až se nakonec dostal do Benátek v Itálii, kde pracoval jako sekretář u francouzského vyslance, tam ale dlouho nevydržel kvůli neshodám s nadřízeným.³⁰ Po návratu do Paříže v roce 1744 se stále věnoval skládání hudby, především pak dámy měly zájem o jeho hudební díla. V této době také potkal Terezu, s kterou sice nebyl ženatý, přesto spolu měli pět dětí, které údajně nechal dát do sirotčince. Tohoto činu litoval do konce svého života, zdůvodnil to však tím, že by se z dětí stali špatní lidé, kdyby je vychovávala jejich

²⁸Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 29–33.

²⁹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 34.

³⁰Srov. MÁCHA, K. *Jean–Jacques Rousseau*. Brno: Petrov, 1992, s. 30–33. ISBN 80–85 247–33–x.

matka a její rodina. Matka Terezy se totiž snažila využít Rousseau k tomu, aby se dostala k penězům a k různým špatnostem naváděla také Terezu, která byla naivní a nechala se lehce ovlivnit. Rousseau neměl ani k jedné z těchto žen důvěru, a proto jim nechtěl svěřit své děti. Navzdory všem nepříjemnostem a potížím zůstal s Terezou do konce svého života.³¹

Jak již bylo výše zmíněno, Rousseau potkal v Paříži mnoho známých literátů. Podařilo se mu totiž dostat se do vyšší společnosti prostřednictvím salonů bohatých a vlivných lidí z řad šlechty. Tyto salony kolem sebe soustřeďovaly právě různé umělce a literáty a pomáhaly jim vyniknout. Od roku 1749 spolupracoval Rousseau s Denisem Diderotem a jinými spisovateli na Encyklopedii neboli Souboru veškerého vědění té doby poté, co napsal pojednání na téma „*Zdali zavedení věd a umění přispělo k očištění mravů.*“ Navzdory tomu, že postoj jeho pojednání byl velmi kritický k vědám i umění, získal cenu Akademie Dijonské pro rok 1750 a tato cena přispěla k tomu, že se stal známějším. Díky tomu se začal více věnovat literární tvorbě. Jeho úspěch však narušily zdravotní problémy, konkrétně problémy s močovým měchýřem. Rousseau se připravoval na to, že za půl roku zemře. Ve skutečnosti se říká, že vždy mluvil o svém špatném zdraví, nespavosti, nejrůznějších zdravotních potížích, ale nikdy to s ním nebylo tak špatné, jak to líčil. Spíše se snažil vzbudit lítost u lidí, zejména u žen, které se pak o něj staraly.³²

V následujících letech napsal další pojednání, z nichž se proslavilo zejména to na téma „*O povstání a příčinách nerovnosti mezi lidmi.*“ Poté se Rousseau odebral na nějaký čas do ústraní a pracoval na svých významných dílech *Nová Heliosa*, *Emil čili O výchově* a *O Společenské smlouvě*.³³ Jeho dílo *Emil čili O výchově* bylo odsouzeno pařížským parlamentem a Rousseau uprchl v roce 1754 zpátky do Švýcarska. Ani ve svém rodném Švýcarsku však nenalezl klid, švýcarské úřady ho pronásledovaly a Rousseau se nemohl vrátit zpátky

³¹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s.35–38.

³²Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 39–42.

³³Srov. Tamtéž, s. 43–44.

do Ženevy. Toto období pro něj bylo velmi těžké, někteří ho nenáviděli a dávali mu to značně najevo, jiní se zase postavili za něj a bránili ho. Voltaire napsal spis, ve kterém ostře kritizoval nejen Rousseaua, ale také jeho Terezu. Rousseau následně střídal jedno místo za druhým a nevěděl, kde se má usadit, aby konečně našel klid. Navštívil Štrasburk, kde byl mile přijat a odtud chtěl odjet do Berlína, ale jeho známá z Paříže mu poradila, aby odjel do Anglie, on její radu poslechl a v roce 1766 odjel do Anglie s významným anglickým filosofem Davidem Humem.³⁴

2.3 Život v Anglii

V Anglii se dočkal vřelého přivítání, lidé ho obdivovali. Tento stav ale netrval věčně a po nějaké době se lidé přestali o Rousseaua zajímat, navíc David Hume měl své starosti a věnoval se mu čím dál tím méně. Pokud jde o vztah Rousseaua a Davida Huma, můžeme říct, že byl velice komplikovaný, především proto, že povahy těchto dvou mužů se velmi lišily. Vzhledem k tomu, že Rousseau neuměl anglicky, byl vždy na někom závislý, protože sám se mohl stýkat jen s lidmi, kteří mluvili francouzsky a tato okolnost ho značně omezovala. Aby toho nebylo málo, přerušil s ním nakonec David Hume své přátelství, protože měl pocit, že je Rousseau nevděčný a neváží si toho, co pro něj udělal.

Rousseau se chtěl dostat pryč z Anglie, jelikož se mu zdálo, že ho tam všichni přehlížejí. Odjel tedy roku 1767 do Calais, ale nezdržel se dlouho, protože se odtud vydal do Trye, asi 60 km od Paříže. Poté absolvoval ještě několik dalších cest, nejdříve do Lyonu, poté do Grenoblu a Dauphinee. Chtěl žít klidným životem, s financemi si nemusel dělat starosti, protože byl dobře zajištěn. Věnoval se botanice a opisování not, vzal si za manželku svou dlouholetou partnerku Terezu a s ní žil v Paříži téměř až do smrti.³⁵

³⁴Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 71–81.

³⁵Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 81–89.

2.4 Poslední léta jeho života

Na konci svého života už neměl zájem stýkat se s lidmi a uzavíral se čím dál více do sebe. Dělal to, co ho bavilo, užíval si přírodu a bylo mu tak nejlíp. Poslední dva roky pro něj však byly velice těžké, protože onemocněla Tereza a zanedlouho i on sám. Začaly mu docházet peníze a jeho důchod mu nestačil, kvůli nemoci navíc nemohl pracovat. Napsal „*Cirkulář lidu francouzskému*“, ve kterém popsal svou bídu a prosil někoho, aby mu poskytnul živobytí. Jeho známý mu v roce 1778 nabídnul ubytování na statku v Ermenonville nedaleko Paříže. Tam Rousseau zemřel 2. července 1778. Někteří tvrdí, že zemřel na následky mrtvice, jiní jsou toho názoru, že se zastřelil. Dodnes se nezjistilo, která verze se zakládá na pravdě. Nicméně všichni se shodli na tom, že smrt pro něj byla vysvobozením ze světa, na kterém po většinu svého života nebyl šťastný, jelikož musel čelit mnoha problémům, pronásledování a vlastním výčitkám svědomí, které ho celý život trápily.

Jean Jacques Rousseau byl pochován na ostrově Velkých topolů uprostřed malého jezera, na stejném místě byl také postaven jeho pomník, který navštěvovaly velké davy lidí. Po 16 letech, tedy v roce 1794, byly jeho ostatky za velké slávy převezeny z Ermenonville do Pantheonu v Paříži.³⁶

³⁶Tamtéž, s. 89–93.

3. Rousseauovo dílo

3.1 Obecně k Rousseauovu dílu

Dílo Jeana Jacqueese Rousseaua je velice rozmanité a orientované mnoha směry. Zahrnuje nejen oblast filosofie, ale také oblasti hudby, politologie, náboženství, etiky a především pedagogiky.

Jeho prvním důležitým počinem byl notový zápis, který se pokusil v roce 1742 prosadit v Paříži. Hudbě se věnoval i dále, když složil dvě úspěšné opery, a to operu *Galantní múzy* a *Vesnický věštec*. Kromě toho psal o hudbě do Encyklopedie a je autorem teoretické knihy o hudbě. Průlom v jeho kariéře přišel v roce 1749, kdy napsal pojednání *„Zda obnova věd a umění přispěla k očištění mravní“*, za které dostal cenu. V roce 1753 vyšel další spis *„O původu a příčinách nerovnosti mezi lidmi.“* Po tomto úspěchu se začal věnovat své spisovatelské kariéře naplno a výsledkem byla tři důležitá díla, a sice *Julie* aneb *Nová Heloisa*, *Společenská smlouva* a *Emil* čili o výchově. Později napsal dílo *Vyznání*, jehož hlavním účelem byla obhájoba vlastních myšlenek a postojů.

Přesto, že byl velmi talentovaný a jak již bylo výše zmíněno, věnoval se mnoha oblastem, nikdy se mu nepodařilo sjednotit své myšlenky a utvořit nějaký jednotný systém. Je však zřejmé, že se o to ani nesnažil, naopak chtěl ve svých dílech vyjádřit svůj emocionální postoj a odvrátit se od rozumu. Ve svých dílech naznačil svůj nesouhlas s mnoha racionalistickými postoji osvícenství, čímž ovlivnil mnoho dalších lidí. Hovoří se také o tom, že nevědomky dal mnoho podnětů francouzské revoluci.³⁷

³⁷Srov. RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Svazek 9. Praha: Oikoymenth, 2004, s. 484–486. ISBN 80–7298–109–9.

3.2 Přínos filosofii

Pokud se zaměříme nejen na filozofické myšlenky tohoto významného myslitele, dostáváme se do velmi složité a zapeklité situace, jelikož on sám byl velice komplikovaný a rozporuplný člověk a to se samozřejmě odrazilo také v jeho myšlenkách. Jeho myšlenky často neodpovídají jeho chování v osobním životě, dá se říct, že spolu byly mnohdy v rozporu. Navzdory této skutečnosti jeho ideje ovlivnily mnoho následujících generací. V jistém ohledu se dá říci, že mu vděčíme za věci, které jsou pro nás dnes samozřejmostí.

Ve všech svých myšlenkách se Jean Jacques Rousseau opírá o tři základní faktory a to o svobodu, sebelásku a schopnost sebezdokonalování. Svoboda je pro něj zvláště důležitá, protože nás odlišuje od zvířat, lidé jsou si vědomi své svobody. Sebeláska je přirozenou součástí každého člověka a také základem všech vášní. Negativní vášně jako například nenávist či žárlivost vznikají vlivem vnějších okolností a především z toho důvodu, že člověk se neustále srovnává s ostatními a má obavy z konkurence. Schopnost sebezdokonalování dělá člověka člověkem, protože je přirozené, že člověk usiluje o to, aby byl stále lepší.³⁸

Pokud jde o Rousseauův přínos filozofii, můžeme říci, že šel proti proudu, proti myšlenkám doby osvícenství, která ve všem zdůrazňovala rozum, zatímco Rousseau proti této tezi stavěl cit. Díky citu člověk jedná a koná nezávisle na rozumu, chce zachovat a chránit nejen sebe, ale také ostatní kolem sebe, tento cit ho vede k lásce k lidem a zachování míru. Dokud vše řídí pouze cit, je člověk šťastný. Tímto názorem se Jean Jacques Rousseau dostal do nemalého rozporu s jinými mysliteli své doby, kteří naopak zastávali názor, že člověk bude opravdu šťastný až ovládne veškeré vědění, včetně všech vynálezů a nové techniky. Rousseau s tímto důrazně nesouhlasil, jediným jeho měřítkem všeho byla již zmíněná příroda. Nutno podotknout, že pro Rousseaua má příroda více významů, on sám slovo příroda používal ve třech základních smyslech, a to

³⁸Srov. RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*, s. 488–491.

ve smyslu teologickém, přírodovědeckém a psychologickém. S teologickým významem přírody se setkáváme v jeho díle Emil čili o výchově, kdy Jean Jacques Rousseau chtěl říct, že jen Bůh stvořil vše čisté, ale lidé to zkazili: „*Všechno jest dobré, jak to vyšlo z rukou Původce světa, vše kazí se pod rukama lidskýma.*“ Pokud jde o přírodovědný význam přírody, najdeme ho hlavně v díle Společenská smlouva, kdy Rousseau mluví o přírodě jako o prostředí, ve kterém člověk žije sám, bez rozumu a je tak mnohem blíží zvířatům. Poslední význam přírody, tedy význam psychologický je nejdůležitější. Jean Jacques Rousseau v tomto případě vychází z předpokladu, že uvnitř každého z nás je příroda, jakýsi vnitřní hlas, kterým dokážeme rozpoznat a cítit věci, které bychom prostřednictvím rozumu nikdy nepoznali. Jean Jacques Rousseau je označován za jednoho z nejdůležitějších sensualistů, což znamená, že upřednostňuje city před rozumem, protože podle něj jen díky citovosti jsme schopni vše pochopit a rozpoznat a vnitřní harmonie je pro Rousseaua mnohem podstatnější než vědění.³⁹

Jean Jacques Rousseau byl také zastáncem tzv. egalitářství neboli rovnostářství, což znamená, že prosazoval odstranění hlavně ekonomických společenských rozdílů a požadoval rovnost ve vztahu k osobnímu vlastnictví, jen tímto se dalo docílit spravedlivého uspořádání společnosti.⁴⁰

3.3 Náboženské myšlenky

Jean Jacques Rousseau mluví o dvou důležitých faktorech, které nemohou existovat jeden bez druhého, ale jen dohromady. Prvním faktorem jsou rozum a vůle, tím druhým pak hmota, tělo a vášně. Člověk může být šťastný jen pokud splyne jeho cit s Bohem. Pokud člověk cítí Boha, ví že Bůh existuje a více nepotřebuje. Rousseau kritizoval církev, domníval se, že s lidmi manipuluje, že má svá tajemství a není upřímná. Církvi se tento jeho postoj samozřejmě nelíbil,

³⁹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 96–99.

⁴⁰Srov. Kol. autorů: *Filosofický slovník*, Olomouc 1995, s. 359.

a tím se Jean Jacques Rousseau dostal do velkých problémů.⁴¹

3.4 Politické myšlenky

V souvislosti s Rousseauem je třeba také zmínit jeho politické názory, které jsou velice matoucí a rozporuplné. Na jedné straně se stavěl proti revolucím, varoval před náhlými velkými změnami, které mohou lidstvo zničit, na straně druhé však byly jeho některé názory v jeho době velice radikální a revoluční. Navzdory této určité rozporuplnosti je důležité zdůraznit, že Jean Jacques Rousseau vytvořil ve svém díle Společenská smlouva koncepci státu, která dala základ velkému množství myšlenek budoucnosti. První myšlenku o napsání podobného díla dostal Rousseau již v roce 1744, ale vzhledem k tomu, že se v té době věnoval více hudbě, rozhodl se tento úmysl odložit. Nakonec se k napsání tohoto díla znovu odhodlal a Společenskou smlouvu dokončil v roce 1761 v Montmorency ve Francii. Poprvé byla tato kniha přeložena do češtiny Karlem Adámkem a vyšla u nás v roce 1871.⁴²

V tomto díle se Rousseau zabývá otázkou nerovnosti mezi lidmi a také teoriemi jeho předchůdců, především pak Thomase Hobbesa a Johna Locka. Jean Jacques Rousseau považoval za důležité, aby lidé vytvořili národ, což bylo možné pouze prostřednictvím společenské smlouvy. Podle Rousseaua byl ideální takový stát, ve kterém se lid společně brání a chrání, přesto ale chtěl, aby člověk zůstal svobodný jako dříve. Každý tedy může poslouchat svou vlastní vůli, tím zůstane člověk svobodný, ale pokud půjde o věci veřejné, musí všichni poslouchat vůli obecnou, tedy vůl celého lidu. Pokud někdo tuto zásadu a podmínku poruší, bude potrestán. Přesně chce Rousseau: *„naléztí formu sdružení, které by bránilo a ochraňovalo vši společnou silou osobu a majetek každého člena, a podle níž každý by poslouchal jenom sama sebe, I když se sloučí se všemi, a zůstával*

⁴¹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. J. J. *Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 106.

⁴²Srov. ROUSSEAU, J. *O Společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1949, Doslov. ISBN neuvedeno.

*svobodným jako dříve.*⁴³ Toto pravidlo založilo přímou demokracii. Rousseauův stát je ovšem ve své podstatě totalitní, protože vychází z toho, že člověk má podřídit sebe i svá práva celku. Rousseau považuje stát za rodiče a občany za děti. Stát pak řídí úplně všechno, včetně rozumu, přesto se Rousseauovi podařilo poukázat na to, jak je důležitá důstojnost národa a svoboda člověka.

Díky jeho odvážným a radikálním myšlenkám se stala jeho kniha *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva* velmi slavnou. Mnoho lidí totiž mělo na fungování státu podobný názor jako on.⁴⁴

⁴³Srov. ROUSSEAU, J. *O Společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 22.

⁴⁴Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 119–121.

4. Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogický odkaz

4.1 Okolnosti vzniku pedagogického díla

Vzhledem k oboru, který studuji, bych se rád v této kapitole věnoval především pedagogickým myšlenkám Jeana Jacquese Rousseaua. Jeho pedagogické dílo je vlastně tím nejucelenějším, co za svůj život napsal a pro budoucnost se jím nejvíce proslavil. Začalo vznikat především kvůli tomu, že se Rousseauovi nelíbil tehdejší způsob výchovy, což dokazuje také jeho tvrzení: *„Týráme naše ubohé mládí, abychom je naučili krásným vědám, a známe všechna gramatická pravidla dříve, než jsme slyšeli o povinnostech člověka. Víme vše, co se až dodnes přihodilo dříve, než je nám řečeno něco o tom, co máme dělat, a když cíčíme pouze naši žvanivost, tak se nikdo nestará o to, zda umíme jednat či myslet. Jedním slovem, máme být poučeni pouze ve věcech, které nám jsou k ničemu.“*⁴⁵ Rousseau chtěl tuto situaci změnit, a tak ve svém díle přednesl nový revoluční způsob výchovy dětí. Ten se dostal do mnoha rodin a ohlas jeho názorů se neomezil jen na země, ve kterých převážně působil, ale rozšířil se do celé Evropy. Důkazem je například skutečnost, že ruská carevna Kateřina II. na základě Rousseauových pedagogických myšlenek zakázala tělesné tresty ve školách. Jeho myšlenky se staly zdrojem důležité inspirace pro všechny, kteří se nějakým způsobem zabývali člověkem, ať už šlo o rodiče, učitele, vychovatele nebo filosofy, umělce, spisovatele.

Nabízí se otázka, jak je možné, že zrovna Rousseau tolik rozuměl výchově dětí a dokázal svými myšlenkami změnit pohled na tuto výchovu v celé Evropě? Odpovědí jsou především bohaté zkušenosti tohoto myslitele. Rousseau měl sám velmi komplikované dětství, navíc se mu podařilo procestovat velkou část Evropy, viděl způsoby výchovy dětí v různých zemích, nehledě na to, že se mu dostalo kvalitního vzdělání a všeobecného společenského přehledu.⁴⁶

⁴⁵Srov. RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*, s. 500.

⁴⁶Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor*

4.2 Inspirace Jeana Jacquese Rousseaua

Hlavní vliv na Rousseauovy pedagogické myšlenky měl Platón, Michel de Montaigne a John Locke, který velkou část svých pedagogických myšlenek převzal od Jana Amose Komenského.

Platón své myšlenky vyjadřuje především v dílech *Ústava a Zákony*. Nejvíce přispěl svou dialektickou metodou myšlení. Tato metoda napomáhá dojít k vymezení pojmů na základě otázek a odpovědí. Pokud jde o Platónovu výchovu, nevěnoval se příliš řemeslníkům a rolníkům, ale zato kladl velký důraz na výchovu bojovníků a vládců. Bojovníci by měli být vybaveni znalostmi nejen v oblasti múzického vzdělání, ale také v oblasti gymnastiky. Kromě toho se Platón pokusil o popsání výchovy od útlého dětství až do věku 50 let, s tím, že nejmenší děti jsou vychovávány v zahrádkách, kde tančí, zpívají, hrají si, procvičují tělo apod. Od šesti do deseti let je důležitá výuka muziky a gymnastiky, ale také základy počtů. Od deseti let začíná výchova bojovníků a vládců, kdy se mladí lidé věnují hlavně literatuře, muzice a matematice. Po dosažení dvaceti let je podstatou výuky filozofie.⁴⁷

Michel de Montaigne tvrdí, že žák se má učit pozorováním života, nemá být nucen přijímat všeobecné mínění, naopak by si měl vytvářet již od útlého věku svůj vlastní názor. Ve výchově je pro něj důležitý rozvoj charakteru. Pokud jde o výuku ve škole, klade do popředí dějiny a filozofii, vystupuje proti učení se z paměti, upřednostňuje výchovu soukromým učitelem, která bude zábavná a nenásilná.⁴⁸

Podle Johna Locka je nejdůležitější, aby výchova byla orientována na vlastní schopnosti člověka, jejich rozvíjení, vlastní myšlení. Kromě toho je pro Johna Locka důležitá péče o tělo a zdraví. Celkově se jeho výchova orientuje na to, jak vychovat mladého gentleman, který bude vychování soukromým

z pedagogického díla, s. 8–9.

⁴⁷Srov. CIPRO, I. *Přívodce dějinami výchovy*. Praha: Panorama, 1984, s. 55, 58, 61. ISBN neuvedeno.

⁴⁸Srov. JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2007, s.19. Šesté rozšířené vydání. ISBN 978-80-7315-151-5.

učitelem.⁴⁹ Nejsou podstatná zažitá schémata, ale naopak schopnost přizpůsobit se novým věcem. Locke se staví proti veřejným školám a preferuje spíše soukromé vyučování.⁵⁰ Locke se ve svých pedagogických myšlenkách opírá hlavně o smyslové poznání, které je však v souladu s poznáním rozumovým. Rousseau se proto odvolává na Locka především pokud jde o smyslové poznání, narozdíl od něj však odsouvá rozumové poznání člověka na podstatně pozdější dobu.⁵¹

4.3 Základní myšlenky

Ve vztahu k výchově člověka je hlavní myšlenkou skutečnost, že člověk se narodí dobrý a čistý a úkolem výchovy je udržet ho v tomto stavu po co nejdelší možnou dobu. Tato myšlenka je vyjádřena také v knize Joachima Störiga *Malé dějiny filozofie: „Dospívajícího člověka je třeba chránit před působením špatných vlivů. Záleží jen na tom, aby se přirozeným způsobem mohl rozvíjet a zrát dobrý přirozený základ, který je zásadně v každém člověku. Úloha výchovy je tedy negativní, záleží v ochraně před všemi vlivy společenského života, které by mohly tento proces narušovat.“*⁵²

Jean Jacques Rousseau ve svých pedagogických myšlenkách rozvíjel tzv. krásnou duši člověka, bojoval proti jeho odcizení a deformacím v průběhu jeho rozvoje. Další základní myšlenkou je fakt, že dítě nemá být zatěžováno rozumem, v dětství děti nesmí řešit problémy dospělých, ale naopak musí si užívat toto období tak, aby bylo šťastné a bezstarostné. Zároveň Rousseau zdůrazňuje, jak je důležitá aktivní činnost pro dobrý duševní rozvoj dítěte a tímto dal základ moderní pedagogice.⁵³ Rousseau chce dojít k tomu, aby se člověk navrátil do svého přirozeného stavu, ve kterém je svobodný a šťastný, zároveň podporuje hledání hodnot, které vedou k získání životní moudrosti, která je pro Rousseaua

⁴⁹Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 176.

⁵⁰Srov. CORETH, SCHÖNDORF, *Filosofie 17. a 18. Století*, s. 129.

⁵¹Srov. KASPER, T. KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 39–40. ISBN 978–80–247–2429–4.

⁵²STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*, s. 271–272.

⁵³Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 191.

nejvyšší hodnotou. Podle Rousseaua je člověk vychováván třemi druhy učitelů, a to přírodou, věcmi a lidmi, kdy pouze výchova lidmi může být ovlivněna.⁵⁴

Celé propojení výchovy a přírody se nazývá výchovný naturalismus, který prosazuje volný průběh výchovy s důrazem na svobodu a samočinnost dítěte bez jakéhokoliv nátlaku. Tímto Rousseauovým výchovným naturalismem se později inspiroval například Tolstoj nebo Ellen Keyová.⁵⁵ S přírodou úzce souvisí také citovost, a proto Rousseau klade důraz na citlivý vztah k dítěti, který je jedním z nejdůležitějších rysů jeho pedagogiky.

Jeho způsob výchovy se také opírá o osobní zkušenost, kdy má dítě vše poznávat prostřednictvím vlastního pozorování.⁵⁶

4.4 Dílo Emil čili o výchově

Své hlavní pedagogické myšlenky vyjádřil Jean Jacques Rousseau ve svém slavném díle Emil čili o výchově a přesto, že mu byla mnohokrát vyčítána rozporuplnost také v jeho pedagogických názorech, jeho dílo mělo obrovský vliv na tehdejší i budoucí společnost.

Podstatu a vliv tohoto díla dobře vyjádřil autor Iroslav Cipro ve své knize Průvodce dějinami výchovy: *„Rousseauův Emil má v dějinách pedagogiky stejně epochální význam jako Komenského Velká didaktika, která však byla oceněna v plném rozsahu až 200 let po svém vzniku, zatímco Emil vyvolal vlnu čtenářského zájmu, ale i prudkého odporu ze strany církve a vlády, ještě v roce svého vydání. Je to dílo neobyčejné a v historii výchovy ojedinělé jak obsahově, tak formálně. Říká se, že Emil je pedagogický román, a v jistém ohledu je to oprávněné. Není to však román v tom smyslu, že by se dal číst jedním dechem. Je to totiž příliš koncentrovaná esence. Když se kdosi před Rousseauem chlubil, že vychoval svého syna přesně podle jeho Emila, prohlásil Rousseau sarkasticky: „Tím hůř pro vás a pro vašeho syna.“ Chtěl tím připomenout, co zdůraznil nejednou narážkou ve svém díle: Emil a jeho vychovatel jsou ideály, tedy abstrakce, jakási schémata,*

⁵⁴Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 128.

⁵⁵Srov. AUTRATA, F. *Pedagogické přehledy*. Olomouc: nakladatel R. Promberger, 1931, s. 192. 4. vydání opravené. ISBN nevedeno.

⁵⁶Srov. JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 29.

*jichž použil prostě proto, aby mohl výrazněji rozvinout a ilustrovat své výchovné názory. Emil není soubor receptů na výchovu. Je to spíše nepřeborná studnice brilantních nápadů a hlubokých myšlenek o výchově.*⁵⁷

Celou výchovu Jean Jacques Rousseau rozděluje do jednotlivých období podle věku, tomu také odpovídá jeho kniha Emil čili o výchově, která je rozdělena do pěti knih. Svě myšlenky Rousseau komplikuje také tím, že odlišuje výchovu muže a ženy.

První období výchovy dítěte do dvou let věku je zaměřeno na tělesný rozvoj. Rousseau považoval matku za první nejpřirozenější vychovatelku dítěte. V prvních měsících života by se měla dítěti ponechat volnost, dítě by mělo vnímat věci kolem sebe prostřednictvím citů a smyslů. Celé dětství má probíhat v duchu her a veselí, děti nemají být vystavovány předčasnému učení a mají být chráněny před moudrostí dospělých.⁵⁸ Podle Rousseaua dítě nemá být pod vlivem žádné autority, má být podřízeno pouze přírodním zákonům a hlavně je podstatné, aby dítě již od útlého věku bylo naprosto samostatné. „*Myslíme pouze na to, abychom uchránili dítě, to není dosti, musíme je učit, aby se uchránilo samo, až vyroste, aby snášelo rány osudu, aby opovrhovalo hojností i nedostatkem, aby mohlo žít, kdyby toho bylo třeba, na ledech islandských, nebo na palčivých skalách maltanských.*“⁵⁹ I tady si lze všimnout jistého rozporu mezi jednotlivými názory Rousseaua. Na jedné straně Rousseau odmítá jakoukoliv autoritu, na straně druhé pak tvrdí, že člověk by měl „*ctít rodiče, ale poslouchat vychovatele.*“⁶⁰, protože tento vychovatel je zodpovědný za výchovu dítěte od předškolního věku až do dospělosti. Tohoto učitele neboli vychovatele považuje Rousseau téměř za nějakou vyšší bytost, jak sám řekl za „*vznešenou duši*“, která má být příkladem pro žáky a má zásadní vliv na jejich výchovu. Rousseau především zdůrazňuje myšlenku, která je dnes všeobecně známá a podporována, a sice, že to, co si

⁵⁷CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 186–188.

⁵⁸Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 60–61.

⁵⁹ROUSSEAU, J. J. *Emil čili o vychování*, s. 56.

⁶⁰CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 32.

odnese z dětství nás ovlivňuje po celý život, a proto dětství je nejdůležitější období života a má být šťastné a nenáročné.

Pro druhé období od dvou do dvanácti let věku je charakteristický smyslový rozvoj, především rozvoj hmatu, jehož prostřednictvím dítě rozeznává svět kolem sebe. Co se týče rozumového rozvoje v tomto období, je značně omezen a měl by vést pouze k pozorování života v přírodě. Zároveň se rozvíjí řeč, takže dítě nemusí své pocity vyjadřovat pláčem a křikem. Dítě by se mělo naučit mluvit pomalu, hlasitě, jasně a zřetelně. V tomto období dítě získává ponaučení skrze vlastní zkušenosti, proto by mu měla být ponechána opět volnost a svoboda, lidé nesmí dítě do ničeho nutit ani ho trestat, protože dítě nejedná na základě rozumu.⁶¹ „Nedávejte svému chovanci žádného pravidla slovy, musí zjednat si pravidlo to sám zkušeností: neukládejte mu žádného trestu, nebo neví, co jest to chybovat, nedejte se nikdy prositi o odpuštění, nebo nemůže vás urazit. Jsa zbaven vši mravnosti při svých činech, nemůže učiniti ničeho, co by bylo mravně zlým a co by zasluhovalo trestu nebo pokárání.“⁶² Do 12 let je důležité, aby děti cvičily své tělo a smysly, ale jejich mysl by měla být udržována v nečinnosti tak dlouho, jak jen to jde, aby na ně mohla příroda působit dostatečně dlouhou dobu a dítě se tak rozvíjelo přirozeně a ne pod nátlakem okolí. Vzhledem k uvedeným okolnostem označil Jean Jacques Rousseau dětství za spánek rozumu.⁶³

Ve třetím období od dvanácti do patnácti let věku se Rousseau soustředí již na rozumovou výchovu a výchovu k práci a vzdělání, zatím bez náboženství. Pokud jde o školství a vzdělávání, je třeba říct, že v době Jeana Jacquese Rousseaua převládal ještě středověký a scholastický způsob vzdělávání. Nejdůležitějším bodem tohoto vzdělávání byla výuka latiny, děti nesměly ve školách používat vlastní mateřský jazyk. Rousseau však kriticky vystupoval proti výuce klasických jazyků, protože se domníval, že vedou pouze ke znalosti gramatiky, ale k neznalosti života. Zároveň také odmítal vyučování dějin a to

⁶¹Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 71.

⁶²ROUSSEAU, J. J. *Emil čili o vychování* (z Rousseaua přeložil a poznámkami opatřil Ant. Krecar), s. 120.

⁶³Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 73–75.

z toho důvodu, že žák historii stejně nemůže porozumět. Naopak podporoval výuku přírodních věd, zejména pak astronomie, zeměpisu, chemie a fyziky, jelikož tyto vědy mají být nápomocné při orientaci ve světě. Jean Jacques Rousseau také důrazně protestuje proti učení, při kterém se žáci musí učit množstvím látky nazpaměť.⁶⁴ „*Duševní schopnost lidská má své meze, a jeden člověk nejen nemůže všeho vědět, on nemůže vědět najednou ani toho mála, co vědí ostatní lidé. Ježto protiklad každého chybného soudu jest pravda, jest počet pravd nevyčerpatelný jako počet bludů (...) Naproste nejde o to, vědět vše co jest, ale jen to, co jest užitečné.*“⁶⁵ Rousseau podporuje učení za pomoci názorných příkladů, procházek v přírodě a vzájemné komunikace učitele a žáka. Odmítá učení z učebnic, jediná kniha, kterou uznává, je Robinson Crusoe. Zároveň se mu nelíbí časté ponižování dětí a tělesné tresty, protože kvůli těmto přestupkům „*vyučování ztrácí lidské i pedagogické opodstatnění a mění se ve vězení těl a duší.*“⁶⁶

Názory Rousseaua nám nápadně připomínají názory Jana Amose Komenského, jehož učení však nemělo zejména ve Francii takový vliv jako ve střední a severní Evropě. V těchto pedagogických názorech byl Jean Jacques Rousseau ovlivněn také Platónem a Johnem Lockem. Vše, co bylo uvedené výše platí jak pro výchovu chlapce, tak pro výchovu dívky, ovšem v tomto třetím období začíná Rousseau odlišovat výchovu těchto dvou pohlaví a to především pokud jde o práci. Rousseau zdůrazňuje, že muž by měl dělat práci, která přispívá k rozvoji jeho těla. Obzvlášť upřednostňuje zemědělství, jelikož ho považuje za nejužitečnější a nejpocitivější, zároveň odmítá veškeré práce, u kterých se sedí a které jsou pro muže příliš zženštilé.⁶⁷

Čtvrté období od šestnácti do dvaceti let věku je již značně složitě, protože se věnuje mravní výchově, která zahrnuje city, úsudky, vůli, ale také pohlavní výchovu. V tomto období jde především o mezilidské vztahy a konečně

⁶⁴Tamtéž, s. 87.

⁶⁵NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. J. J. *Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 186–187.

⁶⁶CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 15.

⁶⁷Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 96.

i o náboženství, protože teď je člověk již dost zralý na to, aby mohl pochopit věci, které mu dříve byly cizí. V této době se člověk učí milovat a hledá si životního partnera, v tomto období nabývá život pravého významu.⁶⁸ „Člověku hodí se zvláště aby studoval své vztahy. Pokud zná jen svoje bytí tělesné, má se zkoumati ve svých vztazích k věcem: toť zaměstnání jeho dětství. Když počíná cítiti svoje bytí mravní, má se zkoumati ve svých vztazích k lidem: toť zaměstnání celého života jeho, počínajíc od doby, ke které jsme právě dospěli.“⁶⁹ Nesmí se opomenout také důležitost poznání cizích kultur, proto také přichází pravý čas na cestování a učení se cizím jazykům.

Jak již bylo napsáno výše, toto všechno platí pro výchovu obou pohlaví, ovšem v díle Emil čili o výchově je to vše zaměřováno na výchovu chlapce, jelikož hlavní postavou je právě Emil.

Teprve pátá část, tedy páté období této knihy se věnuje výchově ženy, na kterou se Rousseau dívá trochu rozdílně. Hlavní postavu páté části představuje Žofie, na které Rousseau popisuje, jak by se měla chovat budoucí manželka a matka. Rousseau zde vidí ženu jako slabší a pasivnější bytost, která by se měla muži líbit a neměla by příliš odporovat, protože muž je silnější a má si ženu podmanit. Rousseau odmítal emancipaci, viděl ženu jako někoho, kdo se má starat o děti a o domácnost. Ve své době Rousseau tvrdil, že žena má být již v mládí držena zkrátka, aby poznala autoritu, protože i v pozdějším životě bude neustále podřízena autoritě. Zároveň je nutné, aby žena znala zvyky, společenské chování, aby byla citlivá a podporující, aby dokázala utěšit a potěšit, aby měla smysl pro detaily a především má umět všechny domácí práce a musí ovládat péči o dítě, protože jejím hlavním údělem ve světě je dát život a pečovat o něj. Rousseau neschvaluje učení žen vědám, podle něj se ženy mají učit od starších lidí, aby získaly zkušenosti potřebné pro praktický život. Přesto Rousseau připouští, že mladá dívka má také právo na zábavu, na tanec, zpěv, radování se ze života. Ačkoliv se může na první pohled zdát, že Rousseau podceňuje ženy, vidí je jako

⁶⁸Tamtéž, s. 101.

⁶⁹ROUSSEAU, J. *Emil čili o výchování II. díl (4. a 5. kniha)* (přeložili a poznámkami opatřili Dr. Jaroslav Novák a Milan Svoboda). Svazek VI. Praha: Dědictví Komenského, 1911, s. 7. ISBN neuvedeno.

něco méněcenného, není tomu tak, protože Rousseau se i v tomto případě odvolává na přírodu a přírodní zákony, které zařídily, aby se muž a žena navzájem doplňovali. Příroda zařídila, aby muž byl silnější a chránil tak ženu i rodinu, naopak žena je slabší a citlivější, proto jí náleží výchova dětí.⁷⁰

V dnešní době můžeme ale tento model rodiny označit za zastaralý, protože emancipace dosáhla silného vlivu a role muže i ženy se mění, prolínají a rozhodně neplatí dříve všeobecně uznávané pravidlo, že žena se stará o děti a domácnost a muž vydělává peníze. Demokratická společnost umožňuje ženám větší prosazení a uplatnění, aniž by se na ně někdo kvůli tomu díval skrz prsty jako tomu bylo dříve, přesto se stále i dnes najdou lidé, kteří tuto skutečnost neuznávají a stále i dnes někteří lidé dávají přednost „zastaralému“ modelu rodiny. Největší změnou oproti minulosti je jistě svoboda a možnost výběru.

Knihy *Emil čili o výchově* byla Rousseauovu nejoblíbenější knihou, velmi rád se k ní vracel, a proto také vzniklo pokračování *Emila*, které popisuje jeho život s Žofií. Toto pokračování bylo údajně napsáno ve Švýcarsku v letech 1762–1965, v době vyhnanství.⁷¹

4.5 Paradoxy ve výchově Jeana Jacquese Rousseaua

Jak již bylo v mé bakalářské práci mnohokrát řečeno, byly myšlenky Rousseaua často komplikované, neucelené a odporovaly jedna druhé. Nejinak tomu je i u jeho pedagogických myšlenek, a proto bych rád zmínil některé paradoxy a protichůdné myšlenky, které se vztahují přímo k jeho pedagogice.

Prvním paradoxem je skutečnost, že Rousseau požaduje svobodu dítěte a jeho přirozený vývoj, bez velkých zásahů rodičů, ti mají pouze dohlížet. Navzdory tomu však Rousseau také tvrdí, že dítě se narodí bezbranné, bez sil, čisté, a proto potřebuje pomoc rodičů, tedy jejich výchovu.

⁷⁰Srov. ROUSSEAU, J. *Emil čili o výchování II. díl (4. a 5. kniha)* (přeložili a poznámkami opatřili Dr. Jaroslav Novák a Milan Svoboda), s. 223–227.

⁷¹Srov. ROUSSEAU, J. *Emil čili o výchování II. díl (4. a 5. kniha)* (přeložili a poznámkami opatřili Dr. Jaroslav Novák a Milan Svoboda), s. 397.

Druhým paradoxem je také to, že se Rousseau negativně a kriticky staví ke kultuře, protože se chce navrátit do přirozeného stavu člověka, ve kterém člověk najde údajně štěstí. Problém je v tom, že člověk je přece tvor společenský a i přesto, že se narodí přirozený, tento stav netrvá dlouhou dobu, protože se člověk začne vyvíjet a stává se z něj kulturní tvor.

Třetím, neméně důležitým paradoxem je fakt, že Rousseau nechce, aby rodiče zasahovali do výchovy dítěte, aby jej nepřipravovali o jeho svobodu, přesto ve svém díle *Emil* zobrazuje vychovatele, který dítěti neustále ukládá nějaké úkoly. Tento vychovatel má s dítětem velmi silný, citový vztah, snaží se vžít do situace tohoto dítěte. Sám Rousseau říká, že vychovatel se musí dítěte zmocnit. Jak tedy může být dítě svobodné, když se ho má zároveň někdo zmocnit? Tato otázka zůstala nedořešená a zdá se, že ani ostatní paradoxy Jeana Jacquese Rousseaua příliš netrápily.⁷²

⁷²Srov. KASPER, T. KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*, s. 63–65.

5. Šíření Rousseauových myšlenek a jeho odkazu

Pedagogický odkaz Rousseaua vychází především z toho, že kritizoval výchovný racionalismus, který upřednostňoval rozum před citovým životem a přírodou a zároveň stavěl do popředí osobnost člověka, která je schopná tvůrčí síly.⁷³ V Německu dosáhly obrovského úspěchu především díla Emil čili o výchově a O Společenské smlouvě. V té době nebyl život v Německu jednoduchý, proto důraz na lidskou důstojnost a návrat k přírodě vzbudil velký zájem celé společnosti, mnoho lidí považovalo myšlenky Rousseaua za osvobozující. Jednou z hlavních osobností Německa, která se inspirovala Rousseauem byl Johann Gottfried Herder, který Rousseaua považoval za svého duchovního vůdce a řídil se jeho zásadami po celý život. Dalším německým obdivovatelem Rousseaua byl Johann Wolfgang von Goethe, který ho uctíval hlavně pro jeho zásady ve vztahu k výchově, ale také k přírodě.⁷⁴ Svým postavením k přírodě ovlivnil Rousseau J.W. Goetheho natolik, že Goethe díky této inspiraci napsal román Utrpení mladého Werthera.

Za svoji slávu v Německu však vděčí Rousseau především Pestalozzimu a Froebelovi. Friedrich Froebel zdůrazňoval Rousseauovu myšlenku o samočinnosti, kdy vše podle něj vychází z jednání, z činů. Považoval hru a práci za nejdůležitější výchovné prostředky. V roce 1837 se stal zodpovědným za založení první mateřské školy v Německu a orientoval se především na předškolní výchovu.⁷⁵ Johann Heinrich Pestalozzi se zasloužil o převedení Rousseauových výchovných myšlenek do praxe a dokazuje svůj obdiv Rousseauovi svým výrokem: „*V duchu velikých myšlenek Rousseauových se může napravit zkažená výchova doma a vůbec v celém světě a u všech společenských tříd.*“⁷⁶ Pestalozzi vydal velké množství prací, ale nejúspěšnější byl jeho román Linhart a Gertruda. Kromě toho vytvořil Pestalozzi také schéma tří základních bodů, na kterých má

⁷³Srov. JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 29.

⁷⁴Srov. HALADA, J. *Osvícenství–věk rozum*, s. 175–177.

⁷⁵Srov. JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 37.

⁷⁶CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. *J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 40.

být založena výuka. Děti se měly na každý předmět dívat jako na jednotu, naučit poznávat míru a poměr každého předmětu a měly rozpoznat co nejdříve rozsah slov a názvů předmětů, které dosud poznaly.⁷⁷ Jako další Rousseauovi následovníci v Německu mohou být jmenováni Friedrich Schiller, Immanuel Kant a Johann Paul Richter. Obzvláště významný je Immanuel Kant, který se inspiroval Rousseauovou etikou, kdy se podobně jako Rousseau snaží vyhledávat jen praktické řešení problémů. Immanuel Kant řekl o Rousseauovi: „Svémi sklony jsem badatelem a cítím neuhasitelnou žízeň po poznání. Svého času jsem se domníval, že pouze to dává lidství jeho důstojenství. Ale Rousseau mi napravit hlavu. Tato smyšlená přednost je ničím. Učím se vážit si člověka.“⁷⁸

Ve Francii byla velmi oblíbená Nová Heloisa a především do Francie přinesl Jean Jacques Rousseau pochopení pro přírodu a venkov. Lidé ve Francii trávili čas raději ve městech a životu na venkově se spíše vyhýbali, ale Rousseau tento fakt změnil a díky němu také Francouzi začali poznávat krásu volné přírody. Velkého uznání ve Francii se dočkal také Emil, protože vznikalo mnoho jeho napodobenin.⁷⁹ Hlavní osobou, která se inspirovala Rousseauem a jeho myšlenkami o výchově, byl Romain Rolland, který požadoval všeobecné povinné vyučování, přitom kladl důraz na mateřský jazyk, zeměpis, dějepis a přírodní vědy.⁸⁰ Ve spojení s Francií je potřeba zmínit důležitou událost v historii lidstva, kterou podnítil právě Jean Jacques Rousseau svými myšlenkami, touto událostí je samozřejmě Velká francouzská revoluce v roce 1789. Tato revoluce je známá svým heslem „volnost, rovnost, bratrství“ a toto heslo pochází právě od Rousseaua. Přesto že Rousseau se sám revoluce nedožil, jeho vliv na tuto událost byl obrovský, což dokazují také slova, která řekl například jeden z Rousseauových následovníků ve Francii:⁸¹ „Právě Rousseau je tím mužem, který vznešeností duše a ušlechtilostí charakteru ukázal, že je hoden role učitele

⁷⁷Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 213, 216.

⁷⁸Srov. STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*, s. 273.

⁷⁹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 150–153.

⁸⁰Srov. Tamtéž, s. 155.

⁸¹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 156.

*lidstva.*⁸² Důležitou osobou Velké francouzské revoluce byl Maximilien Robespierre, který byl také velkým Rousseauovým obdivovatelem. Francouzský osvícenský přírodovědec Paul Heinrich Dietrich von Holbach převzal od Rousseaua myšlenku o vytvoření společenské smlouvy, kdy „*právo je výrazem obecné vůle společnosti, stejně jako vláda má svými politickými akty sloužit účelům společnosti.*“⁸³ Francouzský revoluční novinář Gracchus Babeuf stejně jako Rousseau zastával názor, že všichni lidé jsou si rovni, a proto stát nesmí porušovat majetkové rozdíly.⁸⁴

V Anglii nebyla situace pro Rousseaua příliš příznivá kvůli jeho sporu s Davidem Humem, který byl v Anglii velmi slavný a oblíbený, přesto díla a myšlenka Jeana Jacquese Rousseaua nezůstaly ani v Anglii bez povšimnutí. Mezi nejvýznamnější anglické osobnosti, které obdivovaly Rousseaua patří státník John Morley, filosof Herbert Spencer a pedagog Herbert Quick.⁸⁵ Herbert Spencer se podobně jako Rousseau snažil založit výchovu na přírodních vědách, vydal knihu *Výchova intelektuální, mravní a tělesná* a tato publikace ovlivnila pedagogický systém nejen v Evropě, ale také v Americe. Dle jeho názoru bylo důležité věnovat se činnostem, které člověka vedou k sebezáchově, proto na první místo kladl fyziologii, aby lidé věděli, jak pečovat o své zdraví.⁸⁶ Herbert Spencer převzal od Rousseaua také princip přirozených následků. Znamená to, že člověk nemá být vychováván pomocí příkazů a zákazů, ale má se učit na základě vlastních poznání, zkušeností a důsledků vlastních činů.⁸⁷ John Morley řekl o Emilovi, že je to „*nejvlivnější kniha, která byla o výchování napsána.*“⁸⁸

V Americe se pak Rousseauem inspiroval ředitel Harvardovy univerzity Charles William Eliot a zasazoval se o zavedení studia přírody a ruční práce do osnov amerických škol.⁸⁹

⁸²JOHNSON, P. *Intelektuálové*. Praha: Návrat domů, 1995, s. 10. ISBN 80–85495–50–3

⁸³RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*, s. 292.

⁸⁴Srov. RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*, s. 537.

⁸⁵Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 165–166.

⁸⁶Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 248.

⁸⁷Srov. JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 43.

⁸⁸NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 166.

⁸⁹Srov. NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*, s. 166.

Nejvýznamnějším představitelem Rousseauových myšlenek v Rusku byl beze sporu Lev Nikolajevič Tolstoj, který sám řekl: „*Rousseau byl mým učitelem od patnácti let. Rousseau a Evangelium byly dva nejsilnější a nejblahodárnější vlivy v mém životě.*“⁹⁰ Tolstoj označoval Rousseau za filozofa výchovy a vážil si ho hlavně pro jeho psychologický přístup k dítěti. Sám Tolstoj prosazoval citovou a mravní stránku výchovy, vzdělání člověk získává hlavně prostřednictvím zkušenosti. Rozdíl mezi Rousseauem a Tolstojem byl ten, že Rousseau prosazuje rozumovou výuku až ve 12ti letech života, zatímco Tolstoj dává dětem již v sedmi letech možnost svobodné volby předmětů.⁹¹ Dalšími ruskými obdivovateli Rousseaua byli Alexandr Radiščev, nebo Gončarov.

Vliv Jeana Jacquese Rousseaua se rozšířil také do Norska, kde jeho myšlenky rozvíjel Henrik Ibsen a do Švédska, ve kterém prosazovala myšlenky Rousseaua Ellen Keyová.⁹²

Pokud jde o české země, celá doba osvícenství, ve které Jean Jacques Rousseau žil a působil, měla největší podíl na vzniku českého národního obrození. Osvícenství v západní Evropě dodalo dostatek odvahy českému lidu k tomu, aby začal bojovat za práva svého státu, samostatnost, rozvoj vzdělání mezi méně významnými vrstvami společnosti a především za záchranu českého jazyka navzdory němčině, která byla zaváděna jako jediný uznávaný jazyk na školách, úřadech atd. Mezi první české osobnosti, které se inspirovaly osvícenstvím a hlavně pak Jeanem Jacquesem Rousseauem, patří Ignác Born a Jáchym Šternberk. Jáchym Šternberk převzal Rousseauovy myšlenky o tom, že vzdělání má špatný vliv na člověka a kazí ho, vyzdvihoval důležitost výchovy a kritizoval náboženství, stejně jako Ignác Born. Hrabě František Josef Kinský byl dobrým přítelem Ignáce Borna a zároveň se také hlásil k myšlenkám Jeana Jacquese Rousseaua, především ho pak zaujala jeho pedagogika.⁹³ Také čeští a slovenští učitelé se v době národního obrození zajímali o myšlenky Rousseaua,

⁹⁰CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 41.

⁹¹Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 268-269.

⁹²Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. J. *Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 46.

⁹³Srov. HALADA, J. *Osvícenství–věk rozum*, s. 189.

nejznámějšími jsou Jakub Jan Ryba a Jan Seberini.⁹⁴ Jakub Jan Ryba byl jedním z těch, kteří se snažili omezit sílící germanizaci a chtěli lepší sociální zabezpečení učitelstva.⁹⁵ Český organizátor moravského učitelského hnutí Josef Úlehla prosazoval svobodný rozvoj dítěte založený na samoučení. Stejně jako u Rousseaua, také u Josefa Úlehly poznání dětí vychází ze zkušeností a experimentů.⁹⁶ Největšího uznání se Rousseauova díla dočkala na počátku 20. století, kdy se mnoho osobností pokusilo o komplexní výklad složité Rousseauovy pedagogiky. Mezi tyto osobnosti patřil například Otokar Chlup nebo Naděžda Konstantinovna Krupská, která kritizovala školství a pedagogiku v západní Evropě.⁹⁷ Krupská se podílela na budování sovětského školství a byla ve své době jedním z nejvýznamnějších pedagogů, protože se jí podařilo dobře propojit pedagogickou teorii a praxi. Vydala například knihu *Lidové vzdělání a demokracie*, ve které mimo jiné hodnotí a rozebírá také myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua. Důležité jsou také její *Pedagogické spisy*, které tvoří celkem jedenáct svazků a dohromady jsou pokládány za jakousi encyklopedii.⁹⁸ V Čechách byla po roce 1945 věnována pozornost pedagogice Jeana Jacquese Rousseaua v marxistické učebnici pedagogiky.⁹⁹

Jean Jacques Rousseau je reflektován také v současné době, což dokazuje domácí i zahraniční literatura používaná v této bakalářské práci.

⁹⁴Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. *J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 41.

⁹⁵Srov. JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 75.

⁹⁶Srov. JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 78.

⁹⁷Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. *J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 43.

⁹⁸Srov. CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 441, 444, 447.

⁹⁹Srov. CACH, J.; KYRÁŠEK, J. J. *J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*, s. 46.

ZÁVĚR

V závěru této bakalářské práce bych rád shrnul výsledky, ke kterým jsem došel v průběhu zkoumání osobnosti Jeana Jacquese Rousseaua. Pokusím se také zhodnotit splnění vytyčených cílů v úvodu práce a v neposlední řadě chci zmínit přínos této práce mé osobě, popřípadě nutnost a možnost dalšího zkoumání zvolené problematiky.

V této bakalářské práci na téma Významná osobnost doby osvícenství, konkrétně osobnost Jeana Jacquese Rousseaua bylo mým hlavním cílem popsání doby osvícenství, života Rousseaua, jeho myšlenek a děl. Pokud jde o dobu osvícenství, ve které Jean Jacques Rousseau žil, je zřejmé, že se tato osobnost své době značně vymykala a popírala základní dogmata této doby. V době osvícenství byl hlavní kult rozumu, logiky a pokroku, zatímco Rousseau se často přikláněl spíše k romantismu. Také v jeho životě došlo k mnoha zásadním zlomům, se kterými se musel vyrovnat a nebylo pro něj vždy snadné čelit různým problémům. Přesto je potřeba zdůraznit, že za mnoho překážek a strastí si mohl on sám kvůli tomu, že byl dosti nerozhodný, často sobecký a rozporuplný ve svých názorech. Rozporuplnost a nerozhodnost se dotýkala také jeho myšlenek, nejen filozofických, ale také pedagogických. Na jedné straně se vydával za znalce pedagogiky a zasazoval se o zásadní reformu školství i výchovy, na stranu druhou se vzdal svých vlastních dětí a poslal je do sirotčince, i když s dobrým úmyslem. Je až překvapující, jak se Rousseau odvážil o tyto myšlenky poté, co provedl a čím prošel ve vlastním osobním životě. Jeho myšlenky se objevují samozřejmě také v jeho stěžejních dílech, které vyvolaly ve společnosti velkou vlnu emocí, ať už to byly emoce negativní jako opovrhování a odpor nebo emoce pozitivní jako obdiv či uznání. Zejména jeho pedagogický přínos tehdejšímu i současnému světu si zasloužil obrovskou pozornost nejen pro své protichůdné a komplikované, ale také pro své značně revoluční myšlenky. Jak je již výše v této práci zmíněno, Jean Jacques Rousseau se zasloužil o zrušení tělesných trestů ve školách v některých zemích, svým rozdělením výchovy a dalšími pedagogickými myšlenkami ovlivnil

celou řadu osobností z oblasti filozofie, hudby, pedagogiky a literatury opět nejen v Evropě, ale také za oceánem. Mnoho lidí si nedovede představit, jak by dnes vypadala výchova dětí bez osobnosti Jeana Jacquese Rousseaua, což je také jeden z důvodů, proč se o tomto mysliteli stále tak často mluví i po tolika letech, které uběhly od jeho smrti.

Osobně doufám, že se mi podařilo splnit cíle vytyčené v úvodu práce a rozhodně nelituji toho, že jsem zvolil dané téma, protože pro mne bylo velkým přínosem. Přesto, že jsem o osobě Jeana Jacquese Rousseaua leccos věděl, tato práce mi přinesla nové poznatky, často překvapující a nečekané, díky kterým jsem přemýšlel, zda je mi Jean Jacques Rousseau spíše sympatický či nesympatický. Došel jsem k názoru, že v mnoha směrech s ním souhlasím, navzdory tomu, že byl zmatenou osobností, která v životě udělala spoustu chyb, ale zároveň si také dle mého mínění nezasloužila zápornou odezvu ze strany ostatních. Dovolím si tvrdit, že jeho myšlenky neměly postranní úmysly a jejich účelem bylo lidem pomoci nalézt správnou cestu.

Z těchto a mnoha dalších důvodů se dá tato práce uzavřít s tvrzením, že existuje jen málo, jestli vůbec, podobných osobností, které něco jiného říkaly, ale něco jiného dělaly, které by byly tak nenáviděné, ale zároveň tak oblíbené, kterým by se podařilo provést revoluci v mnoha směrech tak obrovskou, že ovlivnila generace po další století. Přesto, že je Jean Jacques Rousseau už více než dvě stě let po smrti, stále se o něm mluví, stále se učí jeho myšlenky na všech školách a stále se zdůrazňuje jeho vliv na společnost mnoha zemí ve světě. I když o něm bylo napsáno velké množství knih, je na něm, jeho životě a myšlenkách stále co zkoumat, o čem se dohadovat a čím se inspirovat, proto se domnívám, že Jean Jacques Rousseau neupadne v zapomnění po mnoho dalších staletí.

Rád bych svou bakalářskou práci definitivně zakončil větou, kterou pronesla ve vysokém věku Sophie d'Houdetot, žena, kterou Jean Jacques Rousseau považoval za svou jedinou lásku. Ta o Rousseauovi řekla: „Byl to zajímavý blázen.“¹⁰⁰

¹⁰⁰JOHNSON, P. *Intelektuálové*, s. 34.

Seznam použitých zdrojů

- 1) AUTRATA, F. *Pedagogické přehledy*. Olomouc: nakladatel R. Promberger, 1931. 4. vydání opravené. ISBN neuvedeno.
- 2) CACH, J.; KYRÁŠEK, J. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz–Výbor z pedagogického díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN neuvedeno.
- 3) CIPRO, I. *Průvodce dějinami výchovy*. Praha: Panorama, 1984. ISBN neuvedeno
- 4) CORETH, EHLEN, SCHMIDT, *Filosofie 19. Století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80–7182–157–8.
- 5) CORETH, SCHÖNDORF, *Filosofie 17. a 18. Století*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80–7182–119–5.
- 6) DRUHÉ MILÉNIUM. *Významné osobnosti západu XI.–XX. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80–85959–91–7.
- 7) HALADA, J. *Osvícenství–věk rozumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuvedeno.
- 8) HAUBELT, J. *České osvícenství*. Praha: Rodiče s.r.o., 2004. ISBN 80–86695–53–0.
- 9) JOHNSON, P. *Intelektuálové*. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80–85495–50–3.
- 10) JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2007. Šesté rozšířené vydání. ISBN 978–80–7315–151–5.
- 11) KASPER, T. KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978–80–247–2429–4.
- 12) MÁCHA, K. *Jean–Jacques Rousseau*. Brno: Petrov, 1992. ISBN 80–85 247–33–x.
- 13) NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. *J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo*. Druhý otisk. Amsterdam: Néaulm, Garnier, Firmin–Didot, 1762. ISBN neuvedeno (překlad dle původního vydání Emila, text srovnán s vydáním veškerých děl z r. 1782–1789, sv. 4. a 5.)

- 14) RÖD, W. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Svazek 9. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.
- 15) ROUSSEAU, J. J. *Emil čili o výchování* (z Rousseaua přeložil a poznámkami opatřil Ant. Krecar). Vydání druhé, opravené a doplněné. Přerov: Nakladatelství Fr. Bayera a Boh. Smutného, 1907. ISBN neuvedeno.
- 16) ROUSSEAU, J. *Emil čili o výchování II. díl (4. a 5. kniha)* (přeložili a poznámkami opatřili Dr. Jaroslav Novák a Milan Svoboda). Svazek VI. Praha: Dědictví Komenského, 1911. ISBN neuvedeno.
- 17) ROUSSEAU, J. *O Společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1949. ISBN neuvedeno.
- 18) ROUSSEAU, J. J. *Význání*. Praha: Odeon, 1978. ISBN neuvedeno.
- 19) STÖRIG, H. *Malé dějiny filozofie*. Praha: vydaly ve spolupráci Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s.r.o. a nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., 1999. Vydání šesté, ve Vyšehradu první. ISBN 80-7113-236-5/80-7021-318-3.
- 20) VESELÝ, J. *Studie z francouzského osvícenství*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0441-8.

Abstrakt

KOŠAN, P. *Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogický odkaz*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce R. Svoboda.

Klíčová slova:

osvícenství, Jean Jacques Rousseau, Francie, sebeláska, příroda, pedagogika, výchova, Emil, Společenská smlouva

Práce se zabývá obdobím osvícenství a především osobou Jeana Jacquese Rousseau. Práce popisuje charakteristiku osvícenství, hlavní směry a jejich představitelé, dále celý život Jeana Jacquese Rousseaua, jeho filozofické, náboženské a politické myšlenky. Hlavním cílem bylo popsání jeho pedagogických myšlenek a zároveň rozdělení výchovy dle věku dítěte, které vychází z jeho díla Emil čili o výchově. V práci nechybí pronikání Rousseaua nejen do českých zemí, ale také do ostatních zemí Evropy jako je Francie a Anglie a dále pronikání do Ameriky. Poslední část práce se věnuje názorům ostatních významných osobností, které Jeana Jacquese Rousseaua hodnotili a inspirovali se jím.

Abstract

Jean Jacques Rousseau and his pedagogical legacy

Key words:

enlightment, Jean Jacques Rousseau, France, selflove, nature, pedagogy, upbringing, Emile, Social Contract

The thesis deals with the age of enlightenment and especially the personality of Jean Jacques Rousseau. The thesis describes the characteristic of the enlightenment age, main directions and their representatives, then the entire life of Jean Jacques Rousseau, his philosophical, religion and political thoughts. The main goal was the description of his pedagogical thoughts and at the same time the division of upbringing according to the age of a child which goes from his book Emile: or Education. The thesis doesn't miss the intrusion of Jean Jacques Rousseau not only to Czech lands but also to other lands of Europe such as France or England and then also the intrusion to the United States of America. The last part of this thesis is dedicated to opinions of other important personalities who evaluated Jean Jacques Rousseau and were inspired by him.